

kilise babaları kehanetin her türüyle mücadele etmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

H. Lesetre, "Divination", *DB*, II/II, s. 1443-1448; J. Auneau, "Sacerdoce", *DBS*, X, 1170-1254; R. Abba, "Priests and Levites", *IDB*, IV, 877; G. V. D. Leeuw, *La Religion*, Paris 1970, s. 371-375; Belkis Dinçol, "Hititlerde Fal ve Kehanet", *Arkeoloji ve Sanat*, sy. 4-5, İstanbul 1979, s. 6-10; T. Fahd, "Kâhin", *EP* (Fr.), IV, 438-440; M. R. P. McGuire, "Divination", *New Catholic Encyclopedia*, Washington 1967, IV, 913-915; E. M. Zuesse, "Divination", *ER*, IV, 375-381.

ÖMER FARUK HARMAN

□ KELÂM. Diletiler genelde kâhini "gelecektek haber veren kişi" olarak tanımlarken Râgıb el-İsfahânî geleceğe ait olaylardan haber verene "arrâf", geçmişte meydana gelip gizli kalan haberleri ortaya çıkarana lara da kâhin dendiğini belirtir (*el-Müfredât*, "khn" md.). Hattâbî ise kehanetin fal, ırâfe, remil, ilm-i nücum vb. gaipen haber verme çeşitlerini içine alan umumi bir terim olduğunu söyler (*Me'âlimü's-Sünen*, IV, 212). Bazı nefislerin özelliğinden dolayı tabii veya cinlerle irtibat kurma, yıldızlarla temasa geçme şeklinde kesbî olduğu söylenen kehanet (İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, "khn" md.; Fahrreddin er-Râzî, *es-Sırrü'l-mektûm*, vr. 5^{a-b}), "beşerî ruhların cin ve şeytan gibi soyut varlıklarla ilişkiye girerek onlardan meydana gelecek olaylar hakkında bilgi edinmesi" şeklinde tarif edilir (Taşköprizâde, I, 364; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1524). İnsan nefsinin gaybî ve yüksek ruhanî varlıklarla ilişkiye girme özelliği üzerinde duran İbn Haldûn'a göre bu özelliğin en üst düzeyine mazhar kılınan peygamberler vahyi vasıtasız olarak alma imkânına sahiptirler. Fıtratları zayıf olanlar ise kristal kap, hayvan kemiği, kafiyeli sözler, kuş ve hayvan hareketleri gibi hissî veya hayalî vasıtaları kullanıp soyut varlıklarla irtibat kurmaya çalışırlar. Bunlar üstün ruhî yeteneklere sahip olmadıkları için edindikleri bilgiler genellikle eksik ve yanıltır (*Mukaddime*, I, 411-413). İbn Haldûn, nübüvvet ve kehaneti gaybla bağlantı kurma açısından aynı kategori içinde mütalaa ediyorsa da öznelarının farklı yeteneklere ve bilgi kaynaklarına sahip olmaları sebebiyle ikisini birbirinden ayırır.

İslâm'dan önce kehanet yaygın olup kâhinlerin cin ve şeytanlarla irtibatlı oldukları kabul edilirdi. Câhiliye Arapları'na göre dünyanın idaresinde ruhlar Tanrı'nın ortak ve yardımcıları konumunda olup sadete ulaşma veya felâketlerden korunma onların sayesinde mümkündü (Cevâd

Ali, VI, 705-706). Şairler gibi kâhinlerin de göğre çıkıp meleklerin konuşmalarını dinleyen cinlerinin bulunduğuna inanılırdı (bk. KARÎN). Nitekim Câhiz, Müseylime'nin "reiy" sahibi bir kâhin olduğunu kaydederken (*Kitâbü'l-Hayevân*, IV, 370) Mâveridî, "beşâirü'n-nübüvve" çerçevesinde Hz. Peygamber'in nübüvvetini haber veren kâhinlere örnekler verir ve Sevâd b. Karîb'i bunlar arasında sayar (*A'lâmü'n-nübüvve*, s. 103-107). Câhiliye döneminde kâhinlerin fert ve toplum hayatında da önemli bir yeri vardı. İnanişaya göre onlar ihtilâfları çözer, rüyaları tabir eder, kayıpları bulur, zina olaylarını belirler, hırsızlık ve adam öldürme gibi cürümleri aydınlatır, hastalıklara şifa bulurlardı. Ayrıca bir kabileye savaş ilân edileceği zaman kâhinlere danışılır, toplumsal ihtilâflarda ve aile anlaşmazlıklarında hakemliklerine başvurulur, gelebilecek her türlü felâketi önceden haber vermeleri istenirdi. Bu sebeple kabilelerin özel şair ve hatipleri yanında kâhinleri de bulunur ve işleri karşılığında "hulvân" denilen bir ücret alırlardı. Kâhinler secili ve kafiyeli ifadelerle kısa ve âhenkli cümleler kullanır; yer, gök, ay, güneş, gece, gündüz üzerine yemin ederek kehanete başlarlardı. Birçok ünlü erkek ve kadın kâhin arasında eskilerinden biri tek eli, tek gözü ve tek ayağının bulunduğu ve yarım insan şeklinde olduğu söylenen Şık, bir başkası ise kafatası dışında vücudunda kemik bulunmadığına ve kumaş gibi dürülebildiğine inanılan Satîh'ti. Diğer meşhurlar arasında Hanâfir b. Tev'em el-Himyârî, Sevâd b. Karîb ed-Devşî, Yemen kadın kâhinleri Tureyfe, Sevdâ bint Zühre ve Zerâ bint Zuhayr sayılabilir (Mes'ûdî, II, 172-193).

Kur'an-ı Kerim'de kâhin kelimesi iki yerde geçmektedir (et-Tûr 52/29; el-Hâkka 69/42). Bunların birincisinde Peygamber'in kâhin veya cinlerin etkisinde kalmadığı, ikincisinde Kur'an'ın herhangi bir kâhinin sözü olmadığı bildirilmekte, dolayısıyla her iki âyetinde de Resûl-i Ekrem kâhinlikten tenzih edilmektedir. Ancak şeytan ve cinlerden bazılarının önceleri gök âlemine nüfuz etmeye çalışarak meleklerin konuşmalarına kulak verdikleri, daha sonra buna fırsat verilmediği (el-Hicr 15/18; es-Sâffât 37/7-10; el-Cin 72/8-9), insan ve cin şeytanlarının birbirine yaldızlı ve aldâtıcı sözler fıslıdayıp taraftarlarına telinde bulundukları (el-En'âm 6/112, 121) yönündeki âyetlerin ve bazı hadislerde zikredilen kâhinlerin (meselâ bk. Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 6, "Tefsîr", 15/1; 34/1; İbn Mâce, "Mukaddime", 13) İslâm

öncesi bilgi kaynaklarına işaret ettiği kabul edilir. Hz. Peygamber, kendisine kâhinlerin gaipen haber verme iddiasında bulundukları söylendiği zaman bu tür bilgilerin bir değerinin olmadığını bildirmiş, söylediklerinin bazan doğru çıktığı ifade edilince de bunların cinlerin kulak hırsızlığına dayandırılıp bir doğruya yüz yalanın karıştırılmasıyla ortaya çıktığını belirtmiştir (Buhârî, "Tıb", 46; "Tevhîd", 57; Müslim, "Selâm", 122-123).

Kâhinlerle cin ve şeytanlar arasında bir iletişimin bulunduğunu kabul edenler, bunun Resûl-i Ekrem'in nübüvvetinden sonra devam edip etmediği konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bir kısmına göre cinlerin gökten haber aşırmaları nübüvvet öncesi döneme ait olup daha sonra böyle bir olay gerçekleşmemiştir (Beyhakî, II, 237). İbn Haldûn'un da dahil olduğu bazı âlimler ise nübüvvetle birlikte gökten haber aşırmanın engellendiği ve sadece hayal gücüne dayalı kehanetin devam ettiği, Hz. Peygamber'in vefatından sonra ise cin ve şeytanlar vasıtasıyla haber aşırmanın tekrar başladığı görüşündedir (*Mukaddime*, I, 413; Mâveridî, s. 103; ayrıca bk. İSTİRÂK-ı SEM').

Tevhid ilkesine aykırılığı ve nübüvvetle alternatif olma tehlikesi sebebiyle İslâm dininde kehanet şiddetle yasaklanmıştır. Kur'an'da gayb bilgisinin sadece Allah'a ait olduğu (Yûnus 10/20; en-Neml 27/65), cinlerin gaybı bilmeyip (Sebe' 34/14) yaldızlı sözlerle birbirlerini aldattıkları (el-En'âm 6/112) haber verilmek suretiyle kâhinlerin bilgi kaynaklarının güvenilir olmadığına işaret edilir. Ebû Hanîfe, vahiy almaksızın insanların kalbinden geçenleri bildiğini ileri süren kişinin büyük günah işlemiş ve cehennemi hak etmiş olacağıı söyler (Beyâzîzâde Ahmed Efendi, s. 86). Öte yandan hadislerde de kehanet kesinlikle yasaklanmış, bilgi için kâhinlere başvuranın Hz. Peygamber'e indirilen vahiyleri inkâr etmiş olacağı (Ebû Dâvûd, "Tıb", 21; İbn Mâce, "Tağâret", 122; Tirmizî, "Tağâret", 102), kıldığı namazların kırk gün kabul edilmeyeceği (Müslim, "Selâm", 125) ve cennete giremeyeceği (*Müşned*, III, 14) bildirilmiştir. Asr-ı saâdet'te kâhinlere yönelik uygulama da aynı istikamette olmuş, Resûl-i Ekrem, Muâviye b. Hakem es-Sülemî'yi kâhinlere başvurmadan ve kuşların uçuş şekline hükümler çıkarmaktan menetmiş (a.g.e., III, 443; V, 447-448), ayrıca kehanet karşılığında bedel alınmasını yasaklamıştır (a.g.e., IV, 118; Buhârî, "Menâkıbü'l-enşâr", 26). Hz. Ebû Bekir de bir seferinde

kölesinin kehanet parasıyla alınan bir yiyeceği kendisine yedirdiğini sonradan farkedince bundan derin bir üzüntü duymuştur (Buhârî, “Menâkıbü'l-enşâr”, 26). Hz. Ömer, hilâfetine son yıllarına doğru Mısır valisine gönderdiği bir yazıda büyüculük ve kâhinlik yapanların cezalandırılmasını istemiştir (Muhammed Hamîdullah, s. 509-510).

Kitap ve Sünnet'te büyü, bazı nesne ve olayları uğursuz addetme gibi fal ve bacaklılık da yasaklanmış, kehanetin her çeşidi bâtil kabul edilerek reddedilmiştir. Buna rağmen İslâm dünyasında kâhinlik tamamen ortadan kaldırılamamış, bu Câhiliye geleneği zaman zaman toplumun değişik kesimlerinde ilgi görmüştür. Günümüzde kâhinlere başvuruların sadece halkla sınırlı kalmayıp bir kısım seçkin insanların bile kâhinlerle ilgilenmesi ve bunlara itibar etmesi, ayrıca çağdaş dünyada kehanetin bazan dinî bir görünüm altında sunulması, konunun ciddiyetini gösterdiği gibi dinin aslî hüviyetini hurafe ve yanlışlardan koruma yükümlülüğüne de arttırmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “khn” md.; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, “khn” md.; *Lisânü'l-Arab*, “khn” md.; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhtâ*, “khn” md.; *Müsned*, II, 408, 429, 476; III, 14, 443; IV, 118; V, 447-448; Buhârî, “Bed'ü'l-halk”, 6; “Tefsîr”, 15/1, 34/1, 72/1, “Tib”, 46, “Tevhîd”, 57, “Edeb”, 117, “Menâkıbü'l-enşâr”, 26; Müslim, “Selâm”, 122-123, 125, “Şalât”, 149; Ebû Dâvûd, “Tib”, 21; İbn Mâce, “Mu-kaddime”, 13; “Tahâret”, 133; Tirmizî, “Tefsîr”, 72/2, “Tahâret”, 102; Câhiz, *Kitâbü'l-Hayevân*, IV, 370; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), II, 172-193; Hattâbî, *Me'âlimü's-Sünen* (nşr. Abdüsselâm Abdü'sşâfi Muhammed), Beyrut 1411/1991, IV, 212; Mâverîdî, *A'lâmü'n-nübüve*, Bağdad 1319, s. 103-107; Beyhakî, *De-lâilü'n-nübüve* (nşr. Abdülmu'tî Kal'acı), Beyrut 1405/1985, II, 237; Fahreddin er-Râzî, *Kıştâ'ü's-sihr ve's-sehare fi'l-Kur'ânî'l-Kerim* (nşr. M. İbrâhîm Selîm), Kahire 1985, s. 61-67; a.mlf., *es-Sırrü'l-mektûm fi esrârî'n-nücûm*, Süleymaniye Ktp., Damad İbrâhîm Paşa, nr. 845, vr. 5^a-b; İbn Hacer el-Askalânî, *es-Sihr ve'l-kehâne ve'l-hased* (nşr. Abdullah el-Haccâc), Kahire, ts. (Mektebetü't-türâsî'l-İslâmî), s. 31-37; İbn Hal-dûn, *Mu-kaddime*, I, 411-413; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, I, 364-365; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1524-1525; Beyâzîzâde Ahmed Efendi, *el-Uşû-lü'l-münife li'l-İmâm Ebî Hanîfe*, İstanbul 1416/1996, s. 86; Toufic Fahd, *La divination arabe*, Strasbourg 1966, s. 92-106; a.mlf., “Kâhin”, *El²* (İng.), IV, 421; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, Beyrut 1980, VI, 705-706, 756; Muhammed Hamîdullah, *el-Veşâ'îku's-siyâsiyye*, Beyrut 1403/1983, s. 509-510; Ömer Süleyman el-Eşkar, *Âle-mû's-sihr ve's-sa'ade*, Amman 1997, s. 287-288; Abdülmün'im Seyyid Necm, “el-Kehâne ve'l-kühân”, *Havliyyetü Külliyyeti usûlî'd-dîn*, XII, Kahire 1996, s. 11-20; A. Fischer, “Kâhin”, *İA*, VI, 71-73.

İLYAS ÇELEBİ

KÂHİR-BİLLÂH

(القاهر بالله)

Ebû Mansûr Muhammed el-Kâhir-Billâh
b. Ahmed el-Mu'tazîd-Billâh
b. Talha el-Muvaffak-Billâh
(ö. 339/950)

Abbâsî halifesi
(929, 932-934).

287'de (900) doğdu. Annesi Berberî asıllı bir câriyedir. Kardeşi Muktedir-Billâh'ın yerine kâidü'l-ceyş emîrû'l-ümerâ Münis el-Muzaffer tarafından 15 Muharrem 317 (28 Şubat 929) tarihinde halife ilân edildi; hayatının bundan önceki dönemi hakkında bilgi yoktur. Vezir İbn Mukle, valilere Ebû Mansûr Muhammed'in Kâhir-Billâh lakabıyla hilâfet makamına getirildiğini bildirdiyse de (*Kitâbü'l-Uyûn*, IV/1, s. 245) Kâdikudât Ebû Ömer, onun halife olduğuna dair mazbatayı açıklamayarak çoğunluğun bîatını önlledi (İbnü'l-Cevzî, VI, 69). Kardeşi Muktedir-Billâh'ın hal'edilmesi sırasında yağmalanan dârülhilâfe etrafında toplanan askerler cülûs bahşişi (hakku'l-bey'a) ve bir yıllık maaşlarını isteyerek ayaklandılar. Onları yatıştırmak için gönderilen Sâhibü's-şurta Nâzûk öldürüldü. Sarayı zapteden askerlerin elinden Ebû'l-Heycâ Abdullah b. Hamdân sayesinde kurtulan Kâhir-Billâh iki gün iktidarda kalabildi. Yeniden halife olan Muktedir-Billâh, hal'inde kardeşi Kâhir-Billâh'ın herhangi bir rolünün olmadığına kanaat getirerek kendisine emannâme verdi ve iktidarı süresince her türlü ihtiyacını karşılayarak onu gözetim altında tuttu.

Muktedir-Billâh'ın aleyhine aldığı kararlardan rahatsız olan Münis el-Muzaffer sarayı ele geçirip halifeyi öldürttü. Münis, Muktedir'in oğlu Ebû'l-Abbâs Ahmed'e biat etmeyi düşünüyordu. Ancak beraber hareket ettiği Ebû Ya'kûb İshak b. İsmâil en-Nevbahtî'nin, seçilecek halifenin başkalarının tesiri altında kalmayacak bir kimse olmasının daha uygun olacağını söylemesi üzerine Kâhir-Billâh ikinci defa halife ilân edildi (27 Şevval 320/31 Ekim 932). Kâhir-Billâh İbn Mukle'yi vezir, Ali b. Yelbak'ı hâcib olarak tayin etti. Başta Muktedir-Billâh'ın annesi olmak üzere eski halifenin yakınlarının malları müsadere edildi ve çocukları gözetim altına alındı.

Vezir İbn Mukle tayinlerde etkin rol oynayarak rakiplerini cezalandırdı ve birçok ünlü ailenin mallarına el koydu. Bu arada

Ebû Abdullah el-Berîdî, Kâhir-Billâh'tan aldığı destekle büyük bir servete sahip oldu. Muktedir-Billâh zamanında Bağdat'tan uzaklaştırılan Hârûn b. Garîb'e Bağdat'a girme izni veren Kâhir-Billâh, Muhammed b. Yâkût'un da desteğini sağladı. Bu durum Münis el-Muzaffer, İbn Mukle, Hâcib Yelbak ve oğlu Ali b. Yelbak'ın endişelenmesine yol açtı. Ali b. Yelbak, halifenin kapısına nöbetçi dikerek girip çıkanları kontrol altına aldı ve hizmetçilerin maaşlarını kestirdi. Bundan haberdar olan Kâhir-Billâh, Muhammed b. Yâkût'un da desteğiyle harekete geçerek Münis el-Muzaffer, Hâcib Yelbak ve oğlu Ali'yi tutuklatarak evlerini mühürletti; bunlara yakın olanlarla İbn Mukle'nin evleri yağmalanarak ateşe verildi. İbn Mukle'nin yerine Ebû Ca'fer Muhammed b. Kâsım vezir, Sellâme et-Tolûnî hâcib ve Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Hâkân sâhibü's-şurta tayin edildi. Tutuklanan Münis el-Muzaffer'in adamları ve onları destekleyen ordunun bazı birlikleri Münis'in serbest bırakılması isteğiyle ayaklandılar. Kâhir-Billâh Münis, Hâcib Yelbak ve oğlu Ali b. Yelbak'ı öldürterek başlarını Bağdat caddelerinde halka teşhir ettirdi. Tutuklanan Ebû Ahmed b. Müktefi-Billâh da bir mahzende ölüme terkedildi (İbn Miskeveyh, I, 266).

Bütün aramalara rağmen ele geçirilemeyen İbn Mukle, Sâciyye ve Huceriyye denilen gulâmlarla anlaşarak halifeyi hal'etmeye karar verdi. Sâciyye ve Huceriyye dârülhilâfeyi kuşattı. Ayaklanmayı haber alıp kaçmaya teşebbüs eden Kâhir-Billâh yakalanarak hapsedildi (6 Cemâziyelevvel 322/24 Nisan 934). Yerine halife ilân edilen Râzî-Billâh'ın emriyle gözlerine mil çekildi. Kâhir-Billâh'ın, gözlerine mil çekilen ilk halife olduğu ve tahttan çekilmeyi kabul etmediği için böyle bir muamele ile karşılaştığı kaydedilmektedir (Mes'ûdî, *Tenbih*, s. 388; İbnü'l-Cevzî, VI, 265). Kâhir-Billâh, 3 Cemâziyelevvel 339'da (18 Ekim 950) vefat edinceye kadar hapiste kaldı ve ölümünde dârülhilâfede babası Mu'tazîd-Billâh'ın yanına defnedildi.

İdarecilerin halifelere karşı cüretkâr tavırlarının yaygınlaştığı bu dönemde Abbâsî Devleti, başta Horasan ve Fars bölgesi olmak üzere bazı eyaletlerde hâkimiyetini yitirmiş, Büveyhîler gibi mahallî hânedanlar muhtariyet kazanmıştı. Ayrıca Bağdat'ta Şiîler ile Hanbelîler arasında zaman zaman çatışmalar oluyordu. Kâhir-Billâh sert politikalarla bunları sindirme yolunu tuttu. Münis el-Muzaffer'den